

Prof. dr Vladimir Grečić, **SRPSKA NAUČNA DIJASPORA**,
Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2010, Beograd, 413 str.

Knjiga pod naslovom *Srpska naučna dijaspora*, u izdanju Instituta za međunarodnu politiku i privredu, plod je dugogodišnjeg istraživanja profesora Vladimira Grečića i njegovog bavljenja problematikom „odliva mozgova“, migracijama i naročito iseljavanjem mladih iz Srbije. Koliko je ova tema važna za ostvarivanje srpskih nacionalnih interesa i ukupan razvoj srpske privrede i kulture, jasno se da uočiti u ovoj knjizi, koja mnoštvom podataka i brojnim uporednim analizama obrazlaže međuzavisnost migracija i ukupnog razvoja jednog društva. Snaga i značaj ove knjige ne nalazi se isključivo u doprinosu teoriji migracija i analizi fenomena „odliva mozgova“ iz Srbije u proteklih dvadeset godina, već i u kreiranju adekvatne migracione politike koja se prevshodno odnosi na intelektualnu migraciju i koja bi trebalo da predstavlja značajan putokaz kreatorima ove politike, odnosno nadležnim državnim institucijama.

Migracije naučnih radnika i stručnjaka iz zemalja u razvoju u razvijene zemlje u dvadesetom veku i početkom dvadeset prvog veka dostižu neslućene razmere. Autor navodi da je u poslednje dve decenije iz Srbije emigriralo 40 hiljada stručnjaka koji su se nastanili, u najvećem broju slučajeva, u Severnoj Americi i zemljama Evropske unije, gde su svojim veštinama i znanjima značajno doprineli razvoju zajednica u kojima žive i nastanku neophodnih inovacija. Profesor Grečić ističe da naučna, odnosno visokostručna lica predstavljaju

najveći i najznačajniji potencijal, te da su potencijalni razvojni resurs države: „*Raspolaganje ljudskim kapitalom najvišeg kvaliteta je najbitniji element u efektivnom upravljanju održivim razvojem i u strategiji razvoja najvećeg broja zemalja u svetu*“. Ovo su odavno prepoznale zemlje poput Sjedinjenih Američkih Država i Kine čija ulaganja u nauku kontinuirano i vrtoglavo rastu. Srbija se sa druge strane nalazi na samom dnu liste zemalja po osnovu izdvajanja sredstava za istraživanje i razvoj, dok se ni srpska privreda ne može pohvaliti ulaganjem u ovaj sektor. Autor navodi da je Srbija u periodu od 2000–2004. godine, izdvajala svega 0,1%–0,4% bruto domaćeg proizvoda za istraživanje i razvoj, što jasno govori o razlozima zbog kojih se srpski „umovi“ sele u najrazvijenije zemlje sveta. Ostvarivanje adekvatnih uslova za kvalitetan naučni rad, napredovanje, samousavršavanje i plate koje prevazilaze mogućnosti naučnih radnika u Srbiji, samo su neka od privlačnih faktora glavnih zemalja destinacije naših naučnika. Nažalost, tokom prethodne dve decenije, domaći podsticajni faktori koji determinišu „odliv mozgova“, znatno su snažnije delovali na srpske naučnike.

Dakle, polazna premisa autora jeste da se srpska dijaspora u prethodnih dvadeset godina značajno povećala odlaskom stručnog i kvalifikovanog kadra, da je proizvodnja svakog stručnjaka skupa, te da Srbija ne brine dovoljno o svojim iseljenim talentima. Upravo zbog ovakvog zatečenog stanja, profesor Grečić posvetio

je ovu knjigu temi jačanja veza i saradnje sveopšte srpske intelektualne elite, a pre svega one koja se bavi naučnim radom i dodaje: „*Neophodnost jačanja veze srpskih intelektualaca u otadžbini i onih u rasejanju proističe iz stanja u kome se nalazi srpska nauka, pa i društvo – opterećeno brojnim razvojnim i drugim problemima.* „Ističući da smo ušli u takozvanu civilizaciju znanja, autor smatra da je jedini način da Srbija reši sve probleme sa kojima se suočava, upravo taj, da srpska naučna intelektualna elita u rasejanju bude obuhvaćena mrežom saradnje sa naučnicima koji žive i rade u Srbiji. Ovim bi se, po rečima profesora Grečića, ostvarilo racionalno korišćenje najdragocenijeg resursa svake države – pameti, te se okupljanje srpske naučne elite oko zajedničkih ciljeva, postavlja kao imperativ budućeg razvoja države i društva.

Uzimajući u obzir procene međunarodnih organizacija iz sredine devedesetih godina dvadesetog veka, u kojima se tvrdi da proizvodnja jednog stručnjaka košta oko 300.000 dolara, profesor Grečić iznosi interesantan podatak tvrdeći da je Srbija kroz emigraciju naučnika i inženjera u poslednje dve decenije izgubila preko 12 milijardi dolara. Ovakvi pokazatelji naveli su teoretičare, ali i kreatore zvaničnih državnih politika zemalja u tranziciji, da početkom dvadeset prvog veka posvete veću pažnju procesu „priliva znanja“, odnosno procesu obrnutom „odliva mozgova“. Ovaj „priliv znanja“, odnosno mogućnost implementacije koristi od stručnjaka u dijaspori u teoriji se ostvaruje na dva načina: kroz povratak iseljenih stručnjaka u zemlju porekla i kroz njihovu mobilizaciju „na daljinu“ radi uključivanja u razvoj otadžbine. Pre

samog pristupa analizi ove teorije, autor postavlja osnovno pitanje: da li je uopšte moguć povratak visokostručnih i kvalifikovanih ljudi u zemlje porekla? Polazna hipoteza profesora Grečića, koja je determinisala ceo metodološki proces izrade ove studije, jeste upravo tvrdnja da je ovakav povratak moguć, te da će njegov uspeh i broj samih povratnika zavistiti u najvećoj meri od aktivnosti zemlje porekla i od uslova u njoj. Stoga profesor Grečić ističe da proces „priliva znanja“ u Srbiju mora biti zasnovan kako na privlačenju stručnjaka iz dijaspore (koje će rezultirati njihovim povratkom, u meri u kojoj je to moguće), tako i saradnjom sa intelektualnom dijasporom, kroz razvijanje neophodnih mreža, putem kojih bi se naši stručnjaci u dijaspori mogli efektivno i produktivno uključiti u proces razvoja Srbije (bez nekog privremenog ili trajnog fizičkog povratka). Ukazujući na ozbiljnost ovog društvenog problema, profesor Grečić dodaje da je glavna uloga vlade da obezbedi odgovarajuće ekonomske, institucionalne, društvene i političke okolnosti za poslovne aktivnosti i saradnju sa srpskom dijasporom.

Pored uvoda i zaključka, knjiga je sistematizovana u sedam poglavlja, a značajan deo na kraju knjige posvećen je prikazu srpskih savremenih istraživača u dijaspori, koji su azbučnim redom navedeni zajedno sa kratkim biografijama i njihovim poljima istraživanja. Profesor Grečić prihvatio se nezahvalnog posla da sačini spisak srpskih vrhunskih stručnjaka u rasejanju, a imena su izabrana prema određenim međunarodnim standardima, kao i doprinosu navedenih naučnika otadžbini, odnosno njihovom potencijalu za unapređenje srpskih nacionalnih

interesa. Reč je o profesorima i naučnicima teorijskih disciplina i eksperimentalnih delatnosti – u oblasti fizike, elektrotehnike, fizičke hemije, telekomunikacija, biohemije, medicine i drugih.

Prvo poglavlje ove knjige bavi se pojmom upravljanja znanjem i kontinuiranim sticanjem znanja kao osnove uspešnog razvoja, kako pojedinca tako i celokupnog društva. Znanje je predstavljeno kao ključni činilac razvoja, a lov na talente osnovna aktivnost kojom velesile dostižu globalnu dominaciju. U drugom poglavlju ove knjige, autor se bavi kvantitativnom analizom i geografskom strukturom „odliva mozgova“ iz Srbije u proteklih dvadeset godina, predstavljajući zemlje koje privlače srpsku intelektualnu i naučnu elitu, među kojima se svakako ističu SAD kao najatraktivnija destinacija za naše naučne i tehničke kadrove. Uloga migracije, odnosno dijaspore kao razvojnog potencijala i efekti cirkulacije akademaca, razmotreni su u trećem poglavlju, koje pored ostalog, posvećuje pažnju i deviznim doznakama migranata, kao značajnom činiocu makroekonomske stabilnosti zemlje porekla. Četvrto poglavlje predstavlja prikaz uticaja cirkularne migracije na razvoj zemlje porekla, a autor je posvetio veliku pažnju postojećim oblicima saradnje između dijaspore i zemlje matice i to izložio na primerima dobre prakse dvanaest zemalja sa visokim procentom iseljenika. Aktuelna pitanja politike u oblasti migracije naučnika, poput „borbe za talente“, nacionalnih prioriteta u istraživanjima i razvoju, kao i samo upravljanje migracijama, razmotrena su u petom poglavlju knjige. Autor je u šestom poglavlju, za koje možemo reći da predstavlja žižu studijskog istraživanja vezano

za temu saradnje sa naučnom dijasporom, analizirao i izneo teorijska razmatranja o politici podsticaja cirkularne migracije i povratka naučnih iseljenika u maticu. U ovom poglavlju autor, između ostalog, predstavlja karakteristike povratka iseljenih stručnjaka, uslove koji determinišu njihov povratak, kao i njihovu ulogu u razvoju matice. Poslednje, sedmo poglavlje knjige autor posvećuje saradnji sa naučnom dijasporom na daljinu, kao najvažnijim instrumentom za ostvarenje osnovnog cilja – pretvaranja „odliva mozgova“ u „priliv znanja“ i tom prilikom analizira ulogu države i njene politike u ovom procesu.

U zaključku knjige, profesor Grečić ističe nekoliko važnih elemenata koji bi morali predstavljati glave stubove dugoročnog razvoja Srbije, kako bi se ostvario projekat „priliva znanja“: a) bolje korišćenje talenata zadržavanjem stručnjaka u zemlji i privlačenjem talenata iz dijaspore; b) izgradnja adekvatnih institucija koje će obezbediti realizaciju postavljenih ciljeva; i c) adekvatnije upravljanje ljudskim kapitalom, odnosno implementacija strategije povratka visokokvalifikovanih iseljenika i izrada konkretnih projekata saradnje sa dijasporom „na daljinu“. Konačno, autor naglašava da se od profilisanih i vrsnih stručnjaka iz dijaspore očekuje da osim priliva znanja, doprinesu kreiranju obrazovanih, kvalifikovanih i kvalitetnih kadrova u matici, kao i stvaranju preduzetničkog duha, bez čega nije moguće ni privući, za Srbiju krajnje neophodne, strane direktne investicije.

Stevan RAPAČ